

Ото Кронщайнер (Залцбург)

**ЗНАЧЕНИЕТО НА БЪЛГАРИСТИКАТА
В НАШИЯ ЕВРОПЕЙСКИ
ОБРАЗОВАТЕЛЕН МОДЕЛ***

*Имат ли малките национални филологии
все още шанс?*

1. Европейски езици и литератури или национални филологии?

В последните 50 години славистиката беше специалност за аутсайдери. Тя не беше интегриращ елемент от нашия образователен модел. Днес във връзка с предстоящото разширяване на Европейския съюз на изток, в много европейски университети все още се дискутира нейното ново значение.

Само в Залцбург са се състояли: през 1997 г. – Славистичен разговор върху *Функцията на славистиката в европейските образователни модели*; през летния семестър на 1998 – цикъл лекции върху *Европа и чуждите съседни* (подзаглавие: *Лекции върху забравени еврославянски връзки*); през 1998 – Славистичен разговор върху *еврославянските връзки* (подзаглавие: *Какво ни е предложил "Изтокът", какво има той да ни предложи? Едно aide-memoire за "западноевропейска" образователна политика*).

*Празнично академично слово, произнесено на 13 май 1998 г. по повод получаването на почетната титла "доктор хонорис кауза" в аулата на Софийския университет "Св. Климент Охридски".

XII-ят Международен славистичен конгрес (Краков 1998) не си взе поука от европейското отваряне. Моят доклад *“Неизбежният залез на славистиката от стар тип и световният модел славяни/неславяни”* се опита да направи това. Той беше цинично коментиран в един руски вестник под заглавие **“СЛАВЯНИ ОТ ВСИЧКИ СТРАНИ, ОБЕДИНЯВАЙТЕ СЕ: Славистиката е достатъчно отворена”**.

Институционализирането на филологиите *славистика, германистика, романистика* се е състояло в нашите европейски университети през XIX в. и оттогава се е възприело безкритично и се е превърнало в традиция. Времето на традиционната славистика е отминало, също както и на националните филологии (*българистика, полонистика, русистика* и т.н.), които бяха инцестно свързани и концентрирани върху славянската взаимност.

2. Какво имат да предложат националните филологии?

Европа би желала да се определи наново, да потърси нова идентичност, да преоткрие старите общности. Това би трябвало преди всичко да бъде застъпено от *националните истории и националните филологии*. Идеята за *национални държави* се нуждае от *национални филологии*. Националната държава и националната филология определят нашето мислене. Към догмите за националната държава принадлежи *народността* и *езиковата чистота*, първата се постига чрез *етническо прочистване*, втората – чрез *пуризм*. Към това може да прибавим множеството *възраждания*, не както в Западна Европа на античността, а на едно собствено, *чисто* национално минало (полски *Odrodzenie*, бълг. *Възраждане*, рус. *Возрождение*, хърв. *Preporod*). Където не е имало нищо, трябва нещо да се изнамери, напр. *Великоморавското княжество*, или да се стилизира някое голямо поражение като поражението на *Косово поле*. Чуждото владичество се прескача и се поставя в скоби.

При тази концепция не се взема под внимание, че съвременните национални езици са *изкуствени езици*, при което *народните говори* продължават да живеят необезпокоявани като диалекти (както в Германия и Австрия) или като езикови форми на по-необразованите слоеве (*некултурен език*), както в някогашните комунистически държави са ги наричали подигравателно в училище.

Националната филология най-често заедно с *националното самосъзнание* дегенерира до враждебна към чуждото *едностранност*. *Чуждите влияния* се класифицират като пречеци или *лоши*, както и народите, от които те произхождат. В случая с българите *лоши* са *гърците, турците и румънците*. Добро е славянското влияние. Това, разбира се, оказва влияние върху политиката спрямо съседните държави. Докато в Средна Европа *романският* дял в нашата култура и нашите езици (освен при някои германистични примитиви) е приемлив, в българистиката не се правят въобще опити да бъде положително оценен или поне фактически изяснен *гръцкият* или *романският* (румънският, арумънският) принос. На българистите и досега им е безразлично, че българският език, в противоречие с всички останали славянски езици, притежава граматика, почти идентична с *румънската* и *арумънската*. Вероятно някога някой българин все пак ще открие, ще разпознае и откровено ще признае колко много неговата страна дължи на *гръцката култура*. Дори върху петстотингодишното турско време — което в националното самосъзнание се етикетира като *под игото* — трябва все още човек да се замисли. Не трябва 500 години от историята да се интерпретират като окупационно време. И в същото време да се толерира безпределно влиянието на непознати народи като *траките*, които днес не са нито съседни, нито по някакъв друг начин опасни.

Всички сравнения с *другите* езици са насочени върху основата на догмата за *славянската взаимност* само към *другото славянско*. Това води към едно по-нататъшно изолиране на българистиката. По такъв начин другите европейски езиковедия гледат на българистиката като на затворена, тайна общност. Тя дори присъства в нашата европейска образователна система, но фактически не съществува. Езици, които живеят само за самите себе си (рус. *самобытност*), са подозрителни за европейците. Една българистика *от българи за българи* се самоизолира автоматично. Българистиката като малка филология се нуждае, както и голямата (филология), от един международен коректив. Това би могло да бъде *чуждестранната* българистика.

3. Недостатъци на българистиката

Всяка национална филология има две страни: в конкретния случай, *българска* и *чуждестранна* българистика. Всяка от тях има различни задачи. *Българската* трябва да играе регламентираща роля в националната област. *Чуждестранната* трябва да приеме тази роля като познание и да служи за коректив срещу националистичните залитания. Чуждестранният българист живее в две култури, в два езика и има при това други възможности за сравнение. В най-добрия случай той се държи като посланик и посредник на българската култура и своята собствена.

Българистиката като всяка национална филология има своя собствена история и свои собствени упорства: едно от тях е признаването на *старобългарския* като глотоним и литературен език на ортодоксалните славяни, т. е. *старобългарският въпрос*. Друго упорство е признаването, респективно непризнаването на македонския като самостоятелен литературен език, т. е. *македонският въпрос*. И накрая отварянето на националната изолация и повратът към европейски стандарт — *европейският въпрос*.

Измежду всички славянски филологии българистиката е най-малко заразена с *панславизъм*, което в средите на славистите ѝ е създало лошо име. Но като други и тя стои в плен на собственото си величие и минало, с което чуждестранните българисти би трябвало безусловно да се съобразяват.

Въпреки значителния опит на Людмила Живкова, дъщеря на комунистическия държавен глава, да покаже българистиката чрез помпозни представяния в цяла Европа (едно от тях във Виенския Burgtheater) и чрез чудесни публикации на факсимилета, тя не успя да я извади от общославянската изолация и да я европеизира.

Всяка национална филология се нуждае от един *стандартизиращ* инструментариум: за *вътрешна* нужда в страната (езикови норми като *правопис*, *правоговор*, *избор на думи*, *граматика*, *синтаксис*) и за *външна* (представяне на езика и литературата, двуезични речници, езикови учебници за германци, французи, англичани и т.н., езикови и литературни истории). Въпреки 50-те години високи държавни изисквания на българистиката ѝ липсва такъв елементарен “апарат”.

- Не съществува *старобългарско-български*, респективно *българско-старобългарски* речник. Както и преди десетилетия, и сега от БАН не се е появил такъв речник. Този, който иска да чете старобългарски текстове, трябва да ползва немски или руски речници. Като образци биха могли да се използват появилите се в Залцбург *немско-старобългарски* и *старобългарско-немски* речник.
- Не съществува *критично издание* на старобългарски текстове. При това има многобройни ръкописи-факсимилета, подготвени според стандартната класическа филология, снабдени с подходящи критически текстове, които въпреки

многократните обявявания от страна на БАН, са все още напълно непознати. Един първи опит (в тази посока) представлява залцбургската поредица *Критически издания на старобългарски текстове* (*Kritische Ausgaben altbulgarischer Texte*), които са били дискутирани в множество залцбургски славистични разговори, заедно с изданието на Методиевата библия (досега 11 тома).

- Няма концепция за реалното разширяване на старобългарския литературен език, нито за свързаната с него глотонимия, нито с фактическото му разширяване. Също така липсва *История на литературата на старобългарския език* (в Залцбург – в процес на подготовка). Досегашните представяния се отнасят само до съвременната българска територия, като не засягат Гърция, Сърбия, Румъния, Украйна и Русия.
- Няма *езиков* или *диалектен атлас*, който би могъл да бъде ползван от много по-широк кръг изследвачи. Съществуващият досега БДА [*Български диалектен атлас*] е неизползваем поради своя формат и организационна структура. *Обобщаващият том* (изработен от Иван Кочев) обещава подобрене, но поради своето картографско качество не е представителен в международен аспект. Между Залцбург и БАН е планиран един съвместен *Български езиков атлас*.
- Няма *История на българската литература на немски език*.
- Не съществува възглед, според който да бъдат извършвани преводи на литература от немски на български и от български на немски. Досега това

беше предпоставка за една безсмислена културна политика. Едно първо представяне в тази посока ще се появи в DSS [Die Slawischen Sprachen].

- Западната специализирана литература върху последните 30 години от дейността на Кирил и Методий в църковната провинция на Залцбург и старословенската предистория не са отбелязани в *Кирило-методиевската енциклопедия*.
- На *македонския въпрос* на българския читател е отговорено еднозначно в списанието на БАН (Български език XXVIII/1978) в студията “*Единството на българския език в миналото и днес*”, но за международен форум аргументацията му е недостатъчна. Във връзка с това трябва да се постави отношението към българските малцинства в Гърция, Румъния, Сърбия, Турция, Молдова и Албания, при което би трябвало да се спазват международните стандарти (като напр. двуезичният статус), което е възможно само при коректно отношение към малцинството в собствената му страна. Петдесетгодишните българи в Македония от времето на своята младост досега слушат, че са македонци. Дори когато историческата аргументация е една лъжа, тя създава нова идентичност. Македонската младеж няма същата идентичност както българската. Това трябва да вземат под внимание и филолозите. Забележително е, че на 14-тите залцбургски славистични разговори [македонският въпрос] въпреки многобройните покани не присъстваше нито един представител от българското посолство във Виена, нито от българския изследователски институт “Дом Витгенщайн”, но македонският и гръцкият консул присъстваха. На българския посланик във Виена и

на неговите сътрудници по културата изглежда не е ясно, че Залцбург е единственото място в Австрия, където се развива българистика.

Като положителен пример за публикация за европейския пазар могат да се споменат двата тома *Старобългарски надписи* от К. Попконстантинов и О. Кронщайнер [1994, 1997], където прегледно са представени епиграфски паметници от цялата страна (без да бъдат засекретявани), от които интересуваша се национална и европейска публика може да черпи важна информация по достъпен начин.

Международното представяне на българистиката се извършва от *Комисията за българистика* към Министерството на образованието и науката чрез списанието *Българистика и българисти* (от 1996, преди *Звено*) не особено професионално. Този орган отново е различен. Контактите между националните и чуждестранните българисти, между българските културни институти и университети са слабо развити, вследствие на лошото координиране на културната политика. Изглежда, че на обичайните културни политики не е известен фактът, че в Европа по-малките университети и особено тези, които не са в столиците, се специализират в малките филологии. На това българските културни институти по места би трябвало да обърнат внимание.

Забележка: Извоюваният и поддържан срещу много пари "Дом Витгенщайн" във Виена е активен в своята функция на културен и изследователски институт, но без въздействие върху австрийската културна политика. Съществуват само спорадични контакти с Австрийския славистичен институт в Залцбург. Дейността на Виенския институт се коментира в българските медии почти ежеседмично, но в Австрия е напълно непознат. Изразходваните там пари могат да бъдат използвани по далеч по-ефективен начин.

За вътрешнобългарската статистика сигурно е впечатляващо, че дори в Индия, Япония, Китай и във всички славянски страни съществува българистика. Важно все пак остава разширяването на влиянието на българистиката в европейското пространство. За бъдещето на България решаващо е въздействието на университетската българистика в Западна Европа. Университетите със специалност славистика имат понякога курсове по български език, обаче единственият институт с пълна българистична програма засега се намира в Залцбург. Това не трябва да забравят и в София!

Въпреки всичко България може да бъде похвалена. Това е единствената страна, която забелязва и отличава "своите" българисти в чужбина, което не правят други страни като Русия и дори Словения.

Между приоритетите на българската културна пропаганда трябва да бъде посочена като същностна и *психологията на популяризирането*. Трябва да се познава другата култура, за да може *собствената* да бъде представена добре. По-малко впечатление прави, когато в други страни като Гърция, Сърбия, Албания или Турция отдавна продават продукти, които означават като типично български. Многобройните български изложби и други прояви намират европейския консуматор напълно неподготвен. Той никъде не може да класифицира предложеното. На културните политики липсва всякакво по-остро чувство за това, което се продава добре.

4. За идеологическо отваряне на българистиката

Европейските национални филологии възникват след 1848 г. под крилото на славистиката, романистиката и германистиката – българистиката е продукт на нашето завършващо столетие. Те са концептуализирани по подобие на индогерманистиката. Техните идеологически структури са подобни: всичко се показва според *търсенето на чистотата* на праезика до съвременния кон-

тинуитет на националната самостоятелност, а всичко останало се изключва като *чуждо*.

Сега, при търсенето на нова *европейска идентичност*, ние имаме шанс да победим *национализма* в нашите образователни системи с неговото разграничаване от *другия* и вместо идеологическата чистота да преоткрием *общността*. Всички вражди и войни от 1848 г. се основават в същността си върху националното мислене. Национализмът присъства латентно във всички национални филологии, но все пак най-често — в Южна Европа, която поради своята дългогодишна принадлежност към Турската империя изпитва остра нужда да навакса своя европеизъм. Би било по-малко безсмислено да се заместват *националните компоненти* на националните филологии чрез нещо *интернационално*. Но ние трябва да се опитаме да видим (тези филологии) в правилната посока, без да дискриминираме *другостта*. Това предпоставя отварянето на самоизградилата се изолираност.

За едно *отваряне* на този затворен български исторически модел е необходимо да се посочат връзките с *другия*, напр. с малцинствата (*турския въпрос*) и да се намери път към съседите.

Въпреки високо развитата *археология*, която се е превърнала в народен спорт, въпреки безценните открития (тракийското златно съкровище, казанлъшката гробница, гръцката и римската архитектура) и въпреки добре развитата *индогерманистика* (водещите индогерманисти са се обучавали или във Виена, или в немски университети), българистиката не е започнала добре, особено що се отнася до емиграцията на българи и славяни. Римската история изглежда е непозната.

Въпреки това: България, както и Австрия или Испания, в битието си на *Мизия, Тракия и Македония* е била част от *Римската империя*. Все пак “емигрантите”, както показват някои местни названия, не са попаднали на едно безсловесно население. *Романският елемент* (арумънски,

румънски) и днес остава незабелязан от българистите, въпреки че отделни случаи са различни в българския език.

От връзките на българските владетели с гръцка Византия се споменават преди всичко борбите за световно и религиозно господство. *Културните и езикови/литературни* взаимодействия през гръцки не се оспорват, но им се отделя слабо внимание.

Въпреки това: Още българските ханове са приели от гърците азбуката и са записвали своя език (протобългарски) с *гръцки букви*. Аристокрацията и свещеничеството са били образовани по гръцки образец, както и Кирил и Методий. *Гръцкият* е бил смятан за език на културата. Българската азбука (българската кирилица) е възникнала предимно върху *гръцкото писмо*. Най-старата българска литература била предимно *гръцка преводна литература*. Гръцкият литературен език е повлиял същностно на българския. Църковната архитектура и въобще църковната култура била византийско-*гръцка*.

Петстотинте години *турско иго* са една травма за българската национална история. Без съмнение обаче всички литературни опити, представящи това време само като окупация и върволица от ужасяващи дела, са вече съвсем изхабени. Не би могло половин хилядолетие да се представя само като време на окупация. Тук възниква една биологична/културна/езикова *симбиоза*, която никой не може да отрече. Вече не може и днешните *турци в България* да бъдат рекламирани като насилствено *ислямизирани българи*.

Въпреки това: Българските народни говори са пълни с турцизми от всякакъв вид, както и фамилените имена. От литературния език те са били систематично отстранявани чрез една дългогодишна *пуристична акция* и замествани с *български думи*. Всекидневната култура, гастрономията, народните песни, архитектурата – до *кебапчето* и до *турското*

кафе – са идентични с тези в другите области, принадлежали към Османската империя. Не е убедително, когато в книгите по изкуства или в готварските книги едно и също нещо се представя като *типично българско, гръцко, албанско или сръбско*.

Една друга, добре позната в Европа черта на българите, е тяхното т. нар. *русофилство*. След извоюваната в XIX в. независимост (от Истанбул) и отново появилия се стремеж у българите към Европа, те почувствали победата на руснаците над турците като национално освобождение, което направило възможно едно ново Възраждане. Руският цар получил при това изпълненото с любов прозвище *Цар Освободител*. Неговият паметник в София устоял дори на комунизма. След победата руският цар бил честван с още множество изрази на благодарност, като напр. позлатената с царствено злато катедрала “Александър Невски”.

Въпреки това: За руските царе всичко това било една чисто империалистическа политика, която се стремяла да откъсне колкото се може по-голяма част от разпадащата се Османска империя. За да спечелят българите на своя страна, което въобще не било трудно, бил инструментализиран *панславизмът* и въздействието на победата като подаряване на родина и вписване на *славянските братя* в голямото славянско отечество. Истинската същност на тези красиви приказки станала ясна на много българи, когато България се превърнала в *Задунайская губерния*, а в съветско време поискали от нея да направят *съветска република*.

Оттогава комунистическа Русия поддържа винаги само Сърбия, дори по *македонския въпрос*, и никога България. При това България е културно разделена на едно *русо-* и едно *еврофилско* общество, което в критически ситуации става особено очевидно.

Ако *тези други* схващания за историята като алтернатива бъдат разширени в образователната система, ще

станат ясни някои *европейски общи черти*, като напр. нашата обща латино-гръцка културна основа, но също така ще могат да се видят и *общите черти между съседите*, които биха позволили на гърци, турци, румънци и албанци да не гледат един на друг като на *врагове* или на *заплашващи се съседи*. Тогава и *Българският етимологичен речник* би могъл да представя турския или гръцкия като *съседни езици*, а не като чужди и екзотични.

Абсолютно необходима предпоставка за едно отвяряне на националната изолираност е *овладяването* на чужди езици, което би позволило да се разбере какво *другите* мислят, четат и какво мислят за себе си, както и това да бъде споделено с други, така че да се получи диалог. Би трябвало да се вярва, че това за филолозите въобще не е проблем. В действителност типично е дори на славистичните конгреси някой демонстративно да заговори на своя език, което прави невъзможно разбирането и дискусиите. При реалистично оценяване на действителните връзки би трябвало да се признае, че един доклад на *долнолужишки* или *белоруски* няма да бъде възприет от никой, освен от двама или трима специалисти. Към филологическото образование принадлежи и това да се познава пазарът. Вероятно пресмятайки тъкмо това, Миклошич е публикувал всичко на *немски*. Ако той беше публикувал на *словенски*, неговият пазар би се ограничил до десет, петнайсет души. Недостатък на всички национални филолози е, че те обикновено не владеят нито един чужд или съседен език, също така не познават и европейските езици. За съжаление в комунистическо време владееха само собствения си език и донякъде *руски*. Учудващо, между нефилолозите се намираха много повече хора, които говореха и други западни езици или немски.

Един типичен провинциализъм на българските публикации представлява скучното цитиране на безсмислена руска литература, докато всичко публикувано на други езици остава нецитирано и непочетено. Цитира

се дори все още “немският” Миклошич, като в действителност никой не го е чел. Това спира всякакъв диалог.

Свършено необходимо при отваряне на националната филология и на националната история е възприемането на *европейски стандарти* в отношението към езиковите *малцинства* в собствената страна. Едва когато това бъде извършено в собствената страна, се придобива моралното право да бъде изисквано от съседите съответно отношение към *националните малцинства* като към собствен народ. В Югоизточна Европа не съществува нито една страна, в която да е поставено дори началото на въвеждането на подобни стандарти.

5. Добре обмислено представяне какво трябва да бъде предложено на другите

България е една малко позната в Европа страна. Как би трябвало самата тя да се представи?

Народна музика и народни танци, псевдофолклор от всякакъв вид, писани великденски яйца и бродерии, килими, чудовищни исторически многотомници и сериали, задължителните доскоро паметници на Ленин, бетонните блокове “1300 години България”, бетонната архитектура на градските предградия, фабриките. Така комунистите представяха своята страна.

Разбира се, не всички страни от Европейския съюз трябва да предлагат едно и също. Всяка нация има своите особености. Те би трябвало да бъдат представени. Би могло в Средна Европа да се направи едно допитване: *Какво знаете за България, какви понятия свързвате с България?* Какъв би бил отговорът?

Необходима е чувствителност за другите, за да се покаже същностното, другото. Представянето не би трябвало да се предостави нито само на националните филолози с техните два шаблона на мислене (*езикознание* и *литературознание*), нито само на националните историци, нито само на националните културни политици. Може би трябва да опита един чуждестранен българист?

Най-малкото защото, когато някой ме попита (и този въпрос тежи ежедневно върху мен) *какъв смисъл има българистиката в Австрия*, отговорът не може да бъде само лингвистичен.

6. България може много да предложи на Европа

Както всички европейски национални държави и България има *своя* национализъм. Той обаче притежава една съществена българска особеност – за разлика от всички други от региона е *интровертен*, а не агресивен, както национализмът на съседните държави. България е, така да се каже, едно мирно, стабилно и благоразумно пространство на Южна Европа, разположено в среда от националистични примитиви. Може би поради тази причина стана възможно да възникне македонска нация със собствена държава. Тази европейска сдържаност заслужава внимание.

Оставям на други да се горещят за домати, краставиците, овчето сирене, овчето мляко от Шипка, печените чушки или великолепното червено вино.

Поетите могат да възпяват стадата овце със свирещите на кавал пастири, пясъчните брегове на Черно море, танцуващите през есента в черните облаци на изток гларуси, дълбоко изрязаните речни долини почти без реки, из чиито пясъчни скали се таяли монаси и отшелници, песъчливо-каменистите планини на Мелник при лунна светлина, Дунавската равнина при Силистра със стотиците птичи гласове, ухаещата Розова долина пред беритба, търновските къщи в поречието на Янтра и много други, както почти необятната липса на стрес у хората, които биха могли да опиянят Европа.

Но *отношението на България към Европа*, датиращо от ранното средновековие, трябва най-после да намери достъп до европейското историческо съзнание. За това има три важни предпоставки:

I. През 863-та, годината, в която Кирил и Методий заминават за Панония, “баварският” крал Лудвиг сключва с българите съюз, насочен срещу Морава. В същата година хан Борис се среща в Тулн (Долна Австрия) с баварския (залцбургския) епископ.

През 866 г. едно пратеничество под водителството на болярина Петър се среща с папа Николай I с молбата на Борис до свещениците и епископите да му отговорят на 106 въпроса. *Responsa Nicolai papae ad consulta Bulgarorum* са запазени. Епископите Формоза (Formosus) и Павел (Paulus) заминават като папски пратеници за България и се опитват да изградят там младата българска църква. В същото време княз Борис изпраща пратеници и на крал Лудвиг, също така с подобна молба – да му изпрати свещеници. Баварски и франкски свещеници и дякони под водителството на епископ Ерманрих (Ermanrich) пристигат в страната. Залцбургската църковна провинция достига тогава до границата на България при Белград.

Това било първият значителен опит на Борис да присъедини своята страна към *Европа*. Колко различно би се развила историята на Югоизточна и Източна Европа, ако плановете на Борис бяха се осъществили?

863 – 885. По интересен начин двамата гръко-българи Кирил и Методий, които вършели своята дейност в Панония, се противопоставили в източната залцбургска църковна провинция на първоначалните *европейски възделения* на българските владетели. Залцбург имал свои духовни грижи в това пространство с латинския и старословенския език. Писмото за текстовете в двата езика било *латинско*. Чрез създадената от него *собствена азбука* и чрез превода на Библията (заедно с Методий) Кирил несъзнателно иницирал отделянето от едно общоевропейско развитие. Учениците на Методий, които в 885 г. отишли при Борис в България (най-значителният измежду тях бил *Климент Охридски*), взели дейно участие в изграждането на българска църква и на един *български книжовен език*. Климент, на чието име е наречен

университетът в София, е действал в залцбургска област! Този книжовен език е в употреба вече едно хилядолетие в Югоизточна и Източна Европа като *писмо* и като *език* на непринадлежащите към Рим, на православните славяни. С това писмо възникнал и един символ на принадлежността към Източната, към *другата* Европа. Принадлежащите към Рим славяни от самото начало употребявали латинска азбука.

Независимо от това азбуката на Кирил е едно блестящо филологическо постижение в европейската езикова история, тъй като за първи път станало възможно един език да бъде записван със свой собствен, създаден за него правопис. Пишещите с латинско писмо европейци (с изключение на правописа на Ян Хус) не са успели до днес да се справят с това. Без съмнение *кирилското писмо* (първоначално в глаголическа, а по-късно в българска форма) е един *европейски културен феномен*, който си струва да бъде опазен.

През по-нататъшните столетия България останала пренебрегната от Европа. Около 150 години тя принадлежала към Византийската империя, между Първото и Второто си царство, до края на XIV в. е обременена от църковни въпроси между България (Преслав – Търново) и Константинопол (Цариград), отнасящи се до националната църковна независимост. Последвало почти пълно турцизиране на страната.

II. В XIX в. България отново се появила на европейската сцена. Въпреки освобождението чрез Русия, за управляващ бил избран *немецът* Батенберг. Чрез него страната отново намерила връзка за европейско развитие без по-дълбоки панславистични вълнения. Гладът на “възродена” България към европейско образование не е бил никога така голям. Всеки, който можел да си го позволи, се опитвал да следва в някой европейски университет. В първи европейски партньор се превърнала Виена. България се опитала с учудващо усърдие да на-

вакса “пропуснатото” в най-къси срокове. Възникнал един нов *литературен език*, след като използваният от времето на *Методий старобългарски* бил забравен, а от края на XIV в. *турският* се превърнал в официален език на институциите. Всичко турско бивало отричано като *некултурно, изостанало и неевропейско*. Превеждала се европейска литература, развивал се собствен български език. Множество чуждоезикови, между тях и немско-езикови, гимназии, които са един български специалитет, се грижели за необходимите езикови познания. България се превърнала в най-усърдната четяща нация на Европа. Българският се превърнал в европейски културен език, в който станала възможна появата на омагьосващите стихове на *Пею Яворов*. С това българският се изравнил с другите европейски културни езици.

Без съмнение 50-те години московско комунистическо робство не бива да бъдат забравяни, а трябва идеологически да се преработят и преодолеят. Тези години нанесли не по-малки поражения върху националната същност, отколкото турското робство.

III. Третата фаза на европейско-българските отношения трябва да представлява подготовката за влизане в Европейския съюз. Това би трябвало да стане преди всичко ясно на всички отговорни за българската културна политика и на националните филолози. Те играят същностна роля при духовната подготовка за тази нова общност. Българистиката не е остров, а тясно свързана с *други* национални филологии.

Тук трябва да бъде отбелязана и една друга национална забележителност на българите. Навсякъде, където човек срещне българи, те се горещат за своята родина и винаги са пълни с прекрасни идеи, чието реализиране обаче предоставят на други. В случая с желаното влизане в Европейския съюз те не бива да разчитат на това, че някой ще ги моли да се присъединяват. Светът принадлежи на активния. Необходимо е българско усилие.

За съхраняването на кирилицата в Европа

При влизането на България в Европейския съюз за българистите ще се появи една тема от особено значение: *кирилското писмо*. Досега нито една страна, служеща си с кирилица, не принадлежи към ЕС. Въпросът все още не е актуален и за съжаление все още не е признат. Върху важащите от 1. 1. 2001 г. банкноти запазеното име ЕВРО ще бъде напечатано с латински и гръцки букви [EURO, EYPO]. Европа е област на латинското писмо. Тъй като Русия не принадлежи към ЕС, остават само около 70 милиона (*българи, македонци, сърби, украинци, белоруси, молдовци*), които употребяват кирилица. Тези страни трябва за целите на вътрешноевропейската комуникация да приемат *латинската азбука*. Въпросът е дали изцяло да приемат тази азбука, или само като вторично писмо, както е впрочем сега в международните комуникации.

Дали двойната употреба ще направи кирилицата излишна? Още Тито се опита в някогашна Югославия да наложи латинското писмо за цялата страна, което предизвика съпротивата на сърбите. Също така в една издадена по поръчка на император Франц *Йосиф Студия за възвеждането на латинското писмо* при сърбите от Войводина по политически причини се оказало по-мъдро това да не бъде извършено. В Европейския съюз отношението е друго. Погледнато практически, две азбуки са много. Възпроизвеждането на кирилицата с *латински букви* не представлява проблем. Примерът на Гърция показва, че това е възможно. Но засегнатите страни трябва да търсят аргументи за своите азбуки. Средствата за печатане се намират предимно в ръцете на досегашните страни-членки. От друга страна, административните трудности или техническите проблеми не са убедителни аргументи. Учудващо е колко негативно се отразява непознаването на кирилицата и въобще на славянския правопис върху програмирането на компютрите. България от своето основаване е била страна с множество писмености. Писало се е с *гръцки, латински букви, с рунически знаци, с глаголица, кирилица и на арабски*.

Въпреки това: Би трябвало в *родината* на кирилското писмо, на *българската кирилица*, национална задача да стане да не се отказват от писмото, използвано повече от 1000 години от всички ортодоксални славяни, църквата и държавата. От европейска (= плуралистична) гледна точка на *кирилицата* не би трябвало да се гледа като на табу или като на някакво еретическо писмо, тя трябва да бъде интегрирана в общата култура. В последна сметка става дума за една писменост, опълчила се срещу тогавашното световно господство на *латинската* църква, за да облекчи хората на югоизток и изток при изграждането на тяхна *собствена култура* и да им даде възможност да пишат и четат на своя *собствен език*. Освен това измежду всички останали европейски езици кирилицата е най-модерна, с най-добър прерапис.

Значението на по-малките езици представлява един екзистенциален проблем за ЕС. Малките филологии имат шанса да придадат цвят на европейската културна мозайка и да поддържат историческото съзнание за едно общо минало. Това би доказало величието на замисъла на Европейския съюз.

Но ние всички би трябвало да станем малко повече *европейци* и да се научим, че и другите са част от нас, че има деца, които искат да живеят като нашите. Това е тайната на отварянето за европейска хуманност, за европейска култура. Навсякъде има човешки същества, както великият Пею Яворов ги е възпял:

*Две хубави очи.
Душата на дете в две хубави очи –
музика – лъчи.
Не искат и не обещават те ...
Душата ми се моли,
Дете,
Душата ми се моли!*

Превод от немски: Иван Младенов